

Maczelka Árpád

Az Országos Széchényi Könyvtár szerepe a Civic Epistemologies projektben

Napjainkban a digitális eszközök elképesztő mennyisége, és az azokkal előállítható hatalmas, már-már kezelhetetlen adatmennyiség, valamint a szélessávú hálózati eléréshez való hozzájutás egyszerűsödése új munka- és kutatási módszerek kialakulását segítették elő. Ezek közül kettőt emelnék ki: a crowdsourcingot és a citizen science-t. Sajnos a két fogalomnak még nincs megfelelő magyar terminusa, de az őket övező egyre nagyobb figyelem ezt hamarosan elengedhetetlenné teszi. A két fogalomban a közös pont az, hogy adott nagy feladatot több külső forrásnak (humán vagy akár csak gépi) oszt szét, felhasználva azok erőforrásait. Ehhez kapcsolódóan vizsgálja az állampolgárok tudományos kutatásba való bevonásának feltételeit a Civic Epistemologies – Development of a Roadmap for Citizen Researchers in the Digital Culture című európai uniós projekt, amely 2014 szeptemberében indult, és amelynek az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) is egyik partnere. A következőkben a pályázat célját, felépítését, munkafolyamatait fogom bemutatni, külön kitérve az OSZK feladataira.

Mi is az a Civic Epistemologies?

Maga az elnevezés *Sheila Jasanoff* 2007-es „Designs on Nature” [1] című művéből származik, ahol a következőképpen definiálja a fogalmat: „the institutionalized practices by which members of a given society test knowledge claims used as a basis for making collective choices.”, amelyet így fordíthatunk magyarra: „Olyan intézményesített eljárások, amelyek alapján egy adott társadalom tagjai a kollektív döntéshozás alapját képező tudományos állításokat megvizsgálják”. Mielőtt a projekt tényleges bemutatására térnék, elengedhetetlen a bevezetésben már említett két kulcsfogalom, a „crowdsourcing” és a „citizen science” tisztázása. Közös bennük, hogy mindkét esetben külső szereplőket vonnak be különböző feladatok elvégzésére. Különböznek viszont abban, hogy „crowdsourcing”-nak tekinthető minden olyan művelet, amikor adott feladatot intézményen kívüli tömeggel végeztetünk el, legyen az bármilyen típusú feladat. A „citizen science” esetében viszont már tudományos közreműködésről beszélhetünk. A részt vevő állampolgárok (innen a citizen) érdek-

lődést mutatnak a kutatási terület iránt, intellektuális erőforrásaikat bocsátják a kutatások rendelkezésére, valamint a kutatások vezetői is képzett szakemberek, tudományos kutatók. Emellett a civilek által elvégzett munka új ismeretanyagot, kutatható adatokat eredményezhet. Ezzel szemben előfordulhat, hogy egy crowdsourcing projekt résztvevője nincs is tudatában annak, hogy pontosan milyen eredményt hoz majd a közreműködése, nem feltétlenül hajtja a közös kutatási terület iránti érdeklődés. Persze ez csak egy leegyszerűsített magyarázat, mert nem lehet tökéletesen meghúzni a határt, nem könnyű pontosan meghatározni a fogalmakat, és nehezen lehet besorolni egy-egy projektet kizárólag az egyik vagy a másik fogalom alá, gyakori az átfedés is. A Civic Epistemologies elsősorban a citizen science fogalomkörére koncentrált. A projekt alcíme már konkrétan meg is nevezi, hogy mi a pályázat célja: Ütemterv kidolgozása a civil kutatók számára a digitális kultúra korában.

Munkánk célja egy olyan *ütemterv* megalkotása, amely megvizsgálja a civil kutatók kulturális örök-

séggel és a humán területekkel, valamint a digitális bölcsészettel kapcsolatos tudományos kutatásokba való bevonásának lehetőségét, külön koncentrálna arra, hogy milyen e-infrastruktúra-feltételek és -fejlesztések szükségesek ennek elősegítéséhez. Célunk a kutatók, állampolgárok (civiliek), kulturális intézmények és kreatív vállalkozások szükségleteinek elemzése, azok közös munkájának elősegítéséhez. Ezt követően a legfontosabb megállapítások alapján az ütemterv kidolgozása, ezzel párhuzamosan annak kipróbálása és megállapításainak alátámasztása egy írországi mintaprojekt és két brit esettanulmány segítségével. A projektből származó eredmények széles körű hatásgyakorlásának biztosítása egy erőteljes kommunikációs és terjesztési terv segítségével, valamint a közös érdeklődés tartós hálózatának létrehozása a kulturális intézmények, kutatóintézetek, az e-infrastruktúrák és a civil szervezetek összekapcsolásához.

Kinek szól majd az ütemterv?

Célunk, hogy az ütemterv megszólíthassa az érétklánc összes szereplőjét.

- A kulturális örökséggel foglalkozó szervezeteket, beleértve a kulturális minisztériumokat és a memóriaintézményeket (múzeumok, könyvtárak, levéltárak stb.).

- A memóriaintézményeket koordináló és képviselő szervezeteket (például: *Novel E-Mobility Grid Model* (NEMO) [2], *The European Bureau of Library* (EBLIDA) [3]).
- Szakpolitikai szervezeteket, amelyek kijelölik az e-infrastruktúrák jövőjét az *Európai Bizottság*, a nemzeti kormányok és mások számára. Például: *e-Infrastructure Reflection Group* (e-IRG) [4].
- A kultúrában érdekeltek számára technikai és szakmai tanácsadást nyújtó kutatási szervezeteket, kulturális és kreatív vállalkozásokat.
- Más projekteket a digitális kultúra, digitális bölcsészet, az e-infrastruktúrák és szakpolitikák területéről.

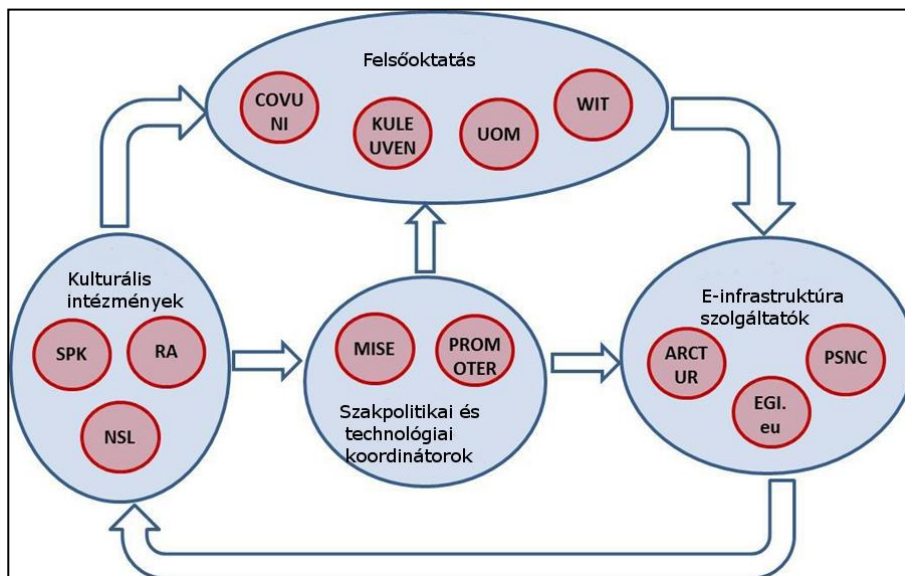
Végül pedig az ütemterv szólna a civilekhez és az őket összefogó civil szervezetekhez, mert nélkülük egyetlen citizen science projekt sem jöhet létre.

A projekt résztvevőiről

12 partner vállalkozott az ütemterv kidolgozására, 11 európai országból. A partnerek nemcsak a különböző országokat, hanem a különböző területeket is képviselni hivatottak, ennek megfelelően négy fő területről tevődik össze a részt vevők listája. A felsőoktatást 4, a szakpolitikai szervezetet 2, a kulturális intézményeket és az e-infrastruktúra-szolgáltatókat pedig 3-3 partner képviseli (1. és 2. ábra).

1. ábra A részt vevő partnerek

2. ábra Az érintett területek

A projekt résztvevői a következő intézmények:

- Ministero dello Sviluppo Economico – Olaszország (projektkoordinátor)
 - Promoter srl – Olaszország (technikai koordinátor)
 - Riksarkivet – Svédország
 - Stiftung Preussischer Kulturbesitz – Németország
 - Katholieke Universiteit Leuven – Belgium
 - Coventry University – Egyesült Királyság
 - University of Malta – Málta
 - Waterford Institute of Technology – Írország
 - Poznan Supercomputing and Networking Center – Lengyelország
 - Arcturd.o.o. – Szlovénia
 - Stichting European Grid Initiative – Hollandia
- Valamint az Országos Széchényi Könyvtár, amely hazánkat és a könyvtári szférát képviseli a pályázatban.

A munka menete

A projekt 5 fő munkacsoportra lett felosztva, ezek a következők:

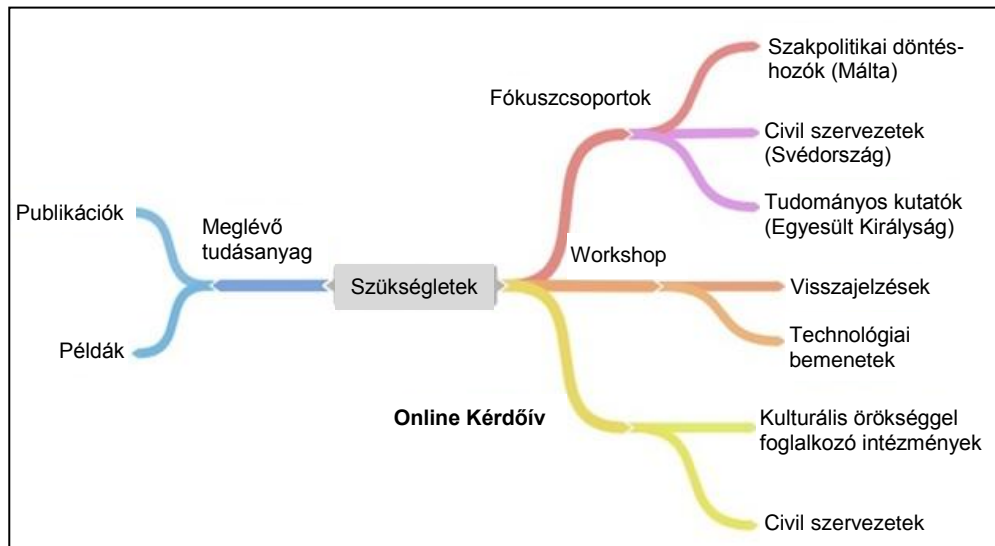
- WP1 – Projektmenedzsment,
- WP2 – Igények azonosítása (fókuszcsoporthoz),
- WP3 – Az ütemterv kidolgozása,
- WP4 – Mintaprojekt és esettanulmányok,
- WP5 – Terjesztés, kommunikáció és fenntarthatóság.

Bár a munkacsoportok egy-egy konkrét részfeladatot fednek le, elkerülhetetlen, hogy összekapcsolódjanak, hiszen egymást egészítik ki.

Az első csoport munkája technikai jellegű: koordinálják a projekt megfelelő lefolyását, és közben tartják az adminisztratív feladatokat, kapcsolatot tartanak az Európai Bizottsággal. A második csoport munkáját a 3. ábra mutatja be a legjobban.

Ahogy láthatjuk, a szükségletek felmérése során először is a meglévő ismereteket vettük számba, szekunder elemzést végeztünk. Az így kapott eredményeket három módon egészítettük ki. Az egyik egy kérdőív kidolgozása volt, amelyet a 2014-es év végén tettünk közzé, és a citizen science fogalomkörének ismertségét kutatta a partnerországokban. A másik módszer egy három fókuszcsoporthoz kiterjedő kutatás volt. Az egyik a szakpolitikai, a másik a civil szervezetek, a harmadik a tudományos kutatók csoportját vizsgálta. A harmadik módszer pedig egy közös műhelymunka volt, amelyet 2014 novemberében szervezett a Máltai Egyetem. Ezen a projektpartnerek mellett a helyi felsőoktatás, kulturális intézetek és szakpolitikusok is részt vettek, így minden terület megosztotta a saját véleményét arról, mit is tart szükségesnek egy citizen science projekt kidolgozásához és végrehajtásához.

A harmadik munkacsoport a legtöbb munkaórát foglalja magában, ugyanis annak során dolgozzák ki az ütemtervet. Felépítését tekintve elsőként egy helyzetképet tartalmaz majd, feltérképezve a kulturális örökséghez kapcsolódó citizen science pro-

3. ábra A második csoport munkája

jektek jelenlegi állapotát, lehetőségeit. Ehhez kapcsolódóan felvázolja majd azt a jövőképet, amelyet a projekt résztvevői közösen elérendő célként határoznak meg, valamint javaslatokat és cselekvési tervet is tartalmaz majd ennek eléréséhez. Az ütemterv része lesz a *Stratégiai kutatási menetrend* (Strategic Research Agenda), amelyet a Leuven-i egyetem vezetésével dolgoznak ki, és számos jó gyakorlat segítségével bemutatja majd, hogy hogyan érdemes egy citizen science projektbe kezdeni, milyen előnyökkel és hátrányokkal jár egy ilyen projekt, és milyen nehézségek adódhatnak. Az ütemterv másik fontos eleme lesz az *Eszközök és szolgáltatások nyilvántartása* (Registry of Tools and Services), egy olyan adatbázis, amely citizen science projektekhez kapcsolódó szoftvereket és szolgáltatásokat gyűjt össze és tesz több szempont alapján kereshetővé.

A negyedik munkacsoport az esettanulmányokat és a mintaprojektet foglalja magába. Coventry ad otthont két esettanulmánynak, amelyek azt vizsgálják, hogy az állampolgárok közösségi csoportjai hogyan kerülnek kapcsolatba a kulturális örökséggel, és hogyan vesznek részt a kulturális örökség létrehozásában és újrafelhasználásában a digitális technológiák segítségével. Az egyik esettanulmány az önkéntesek kulturális tevékenységeiben való részvételére koncentrál. Mindezt az Arts at the Old Firestation (<http://www.oldfirestation.org.uk/>) nevű jótékonyági program vizsgálatával teszi, amelynek keretében önkéntes művészek segítenek hajléktalan embereknek, miközben művészi alkotá-

sokkal szórakoztatják a lakosságot, és saját szakmai fejlődésüket is segítik. A kezdeményezés elnevezése annak köszönhető, hogy egy Oxfordban található régi tűzoltóállomás ad otthont neki. A másik, Coventry város önkormányzatának egy olyan látogatói alkalmazásával foglalkozik, amelynek célja, hogy rámutasson és példákat szolgáltatson arra, hogy a kulturális örökség ismerete elősegíti a helyi gazdaság megújulását és növekedését.

Ahhoz, hogy a gyakorlatban is láthassuk egy citizen science projekt működését, a felmerülő nehézségeket, és az ütemterv megállapításait alátámaszthassuk, a Civic Epistemologies projekt tartalmaz egy mintaprojektet is, amelynek Írország ad otthont. A *Waterford Institute of Technology* kutatóintézet dolgozott ki egy programot helyi diákok számára. Írországban a középiskolai tanulmányokat követően következik egy „Transition Year” (átmeneti év), amely saját megfogalmazásuk szerint egy olyan választható egyéves oktatási forma, melynek során a diákok megszabadulhatnak az eredménykényszertől, és szerepet vállalhatnak különböző kimondottan számukra létrehozott projekteken, ahol tudományos munkát végezhetnek, de nem a hagyományos oktatás keretein belül, hanem feladatközpontú projektszerkezetben. Egy ilyen átmeneti évre szóló programot dolgozott ki a projekt írországi partnere is a diákok számára. A résztvevők úgy segítik az etnográfiai kutatásokat, hogy idős embereket keresnek meg, és különböző helységnevek korábban használt alakjait felletetik

meg a jelenlegivel. Ehhez először is meg kell találni a legjobb módszert azoknak az önkénteseknek az elérésére, akik majd adatot szolgáltathatnak. Ezt követően szükség lesz még egy általuk „generációk közötti térképeszköztár”-nak nevezett alkalmazásra is, hogy a személyes interjúk során szerzett információkat GPS-koordináták alapján elhelyezhessék a jelenleg érvényben lévő térképen. Az érintett diákok már ennek az alkalmazásnak a tervezésében is aktívan részt vesznek. Ugyanakkor a mintaprojekt arra is alkalmas, hogy már ennek során is felvetődnek olyan gyakorlati kérdések például, hogy egy ilyen önkéntes társadalmi részvétellel eredményeket produkáló kutatás során miként lehet és kell kezelni a létrejövő adatok tulajdonjogát?

Az ötödik munkacsoport minden hasonló uniós pályázatnak kötelező eleme: a projekt eredményeinek terjesztése, valamint arról is nekünk kell gondoskodnunk, hogy ne csupán néhány műhelymunka, szórólap és tanulmány legyen a pályázat eredménye, hanem legyen utóélete is, például újabb pályázat kiírásával. A projektet egy konferencia zárja, amelynek Berlin ad otthont 2015 novemberében, terveink szerint itt már körvonalázódhat a projekt folytatásának mikéntje.

Az OSZK eddigi munkája a projektben

Az OSZK részéről az *Elektronikus Könyvtári Szolgáltatások Osztálya* végzi a projekthez kapcsolódó szakmai munkát. A főkoordinátor *Moldován István* osztályvezető. A projekt keretében összesen 3 workshop került megrendezésre. 2014 augusztusában Rómában, 2014 novemberében Máltán és 2014 februárjában Leuvenben. Ezek során a projekt résztvevői személyesen is megvitathatták az aktuális feladatokat, és meghívott előadók segítségével nyerhettek nagyobb rálátást a témára. Az OSZK mind a három workshopon megjelent és aktívan közreműködött. Kutatásaink során rá kellett döbbernünk arra, hogy bár a crowdsourcing fogalma sem kifejezetten elterjedt, de a citizen science szinte alig fellelhető a hazai szakirodalomban. Ezért tartjuk egyik kiemelt feladatunknak, hogy a hazai szakmai közönség minél inkább megismerje ezeket. Azt tapasztaltuk, hogy vannak már hazánkban is a projekthez köthető, önkéntesek tudományos munkába való bevonásával létrejövő eredmények, de gyakran ezek szervezői nincsenek tudatában annak, hogy amit véghezvisznek, az egy citizen science projektként is értelmezhető. Ezért célunk a hazai példák felkutatása is. Ennek elősegítésére több alkalommal adtunk hírt a pro-

jektről a KATALIST segítségével. Így találtunk rá például a *Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtárában* az intézménytörténeti képtár feldolgozása során elindult kezdeményezésre, melynek lényege, hogy a Google képtárba feltöltött képekhez a civil kutatók „Megjegyzések” hozzáfűzésével tudnak plusz információkat szolgáltatni, elsősorban a képeken szereplő személyekről.

Létrehoztunk az OSZK honlapján egy külön aloldalt a projekt céljára (<http://www.oszk.hu/civic/>). Itt a projekthez kapcsolódó hírek és információk, valamint hivatalos dokumentumok mellett úti beszámolók, kapcsolódó cikkek, tanulmányok, példák és szoftverek gyűjteménye található. A projekt hivatalos adatlapjának fordítását is elérhetővé tettük itt.

A témára való nagyobb figyelemfelkeltés érdekében a 2015-ös networkshopon két előadást tartottunk. Az egyik ehhez a cikkhez hasonlóan magát a Civic Epistemologies pályázatot mutatta be, a másik általánosabban a civilek közgyűjteményi munkákba való bevonásának lehetőségeit járta körül.

A fentiek elsősorban az 5. munkacsoporthoz tartozó feladatokkal kapcsolatosak, de az OSZK a többi munkacsoportban is érintett. A műhelymunkák során a könyvtári, kulturális intézményi oldalról világitottunk rá a 2. munkacsoportnál a citizen science projektekhez szükséges feltételekre, valamint a kérdőív előkészítésében is segédkeztünk. A 4. munkacsoportban az esettanulmányok időközi jelentéseinek továbbküldés előtti egyik véleményezője is az OSZK. A legtöbb vállalt munkaóra azonban a 3. munkacsoporthoz tartozik, vagyis az ütemterv kidolgozásához. Az „Eszközök és szolgáltatások nyilvántartása” (Registry of Tools and Services) általunk ajánlott elemeket is tartalmazni fog. Legkomolyabb feladatunk is a 3. munkacsoporthoz tartozik, amely egy projektmegbeszélés és egy műhelymunka megszervezése lesz Budapesten, 2015. július 9-10-én. A workshop címe: Innovációs irányelvek a kulturális intézményekben. A műhelymunka során elsősorban azt vizsgáljuk majd, hogy melyek azok a bevezethető innovációs irányelvek amelyek elősegíthetik a citizen science projektek létrejöttét. A műhelymunkának az OSZK ad majd otthont, és a projektpartnereken kívül a környező országok (Ausztria, Szlovákia, Románia) kulturális intézményeiből is várunk vendégeket, valamint a fellelt hazai példák kidolgozóit, a felsőoktatás és a szakpolitika képviselőit is szerepelnek a meghívottak között. Ez lesz az utolsó workshop

az ütemterv véglegesítése előtt, amelynek központjában a kulturális intézmények állnak majd. 2015 novemberében pedig egy nagyszabású nemzetközi konferencia hivatott lezárni a projektet.

Záró gondolatok

A projektnek hála számos citizen science projekt koordinátorának előadását hallgattuk meg, amelyek során többször is felhívták a figyelmet arra, hogy bár kiszervezünk munkafolyamatokat civil kutatókhoz, de ettől ne várjuk a kiadások csökkenését, egy-egy projekt olykor meglepően költséges tud lenni. Egy másik komoly probléma, hogy hogyan is lehetne megfelelően ellenőrizni az önkéntesek által elvégzett munkát? Milyen normákat lehet és kell megszabni ahhoz, hogy elfogadhasuk a civilektől származó eredményeket? Lehet erre elegendő erőforrásunk?

Ezek alapján jogosan vetődik fel bárkiben a kérdés, hogy akkor mégis miért érdemes citizen science projektbe fogni? A gyakorlati válasz az, hogy pontosan a fentiekben bemutatott projekt jelzi a kezdeményezés létjogosultságát. Az Európai Unió Hetedik keretprogramjában kiemelt figyelem jut a citizen science projektekre, az azokhoz kapcsolódó támogatásokra. A másik válasz, hogy azért is érdemes ilyen jellegű programokba fogni, mert ez a legjobb módja annak, hogy az állampolgárok és a kulturális intézmények egymásra találjanak. A citizen science projektek szorosabb kapcsolatot építenek ki a gyűjtemények és a civilek között is. A digitális eszközök nem a látogatási statisztikák csökkenését idézhetik elő, hanem közelebb hozzák a lakosságot az intézményekhez, nagyobb társadalmi kohéziót segíthetnek elő, és egy aktívabb látogatói közösség alakulhat ki. Nem utolsósorban pedig új kutatási eredmények jöhetnek létre, ami a kutatóknak is, civileknek is érdeme, hiszen aktív tudományos munkássá válhatnak, az együtt elért eredményeket magukénak érezhetik. Mindehhez elengedhetetlen az extra költség-,

energia- és erőforrás-befektetés, de a felsorolt előnyök mellett megéri az áldozatot.

Amennyiben a cikk felkeltette érdeklődését, keresse fel a projekt hivatalos weboldalát a www.civic-epistemologies.eu címen, kövesse azt a közösségi hálózatokon vagy hivatalos médiapartnerünk – a Digital Meets Culture magazin – oldalán [6], illetve az Elektronikus Könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársai is várják a megkereséseket.

Irodalom

- [1] JASANOFF, Sheila: Designs on Nature: Science and Democracy in Europe and the United States. Princeton, Princeton University Press, 2005.
- [2] Novel E-MObility Grid Model (NEMO) = <http://www.nemo-project.eu/>
- [3] The European Bureau of Library (EBLIDA) = <http://www.eblida.org/>
- [4] e-Infrastructure Reflection Group (e-IRG) = <http://e-irg.eu>
- [5] Arts at the Old Firestation = <http://www.oldfirestation.org.uk>
- [6] Digital Meets Culture magazin = www.digitalmeetsculture.net
Green paper on Citizen Science for Europe: Towards a society of empowered citizens and enhanced research. 2014 = <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/green-paper-citizen-science-europe-towards-society-empowered-citizens-and-enhanced-research-0>

Beérkezett: 2015. IV. 16-án.

Maczelka Árpád

az Országos Széchényi Könyvtár
E-szolgáltatási Igazgatóságán
az E-könyvtári Szolgáltatások
Osztályának munkatársa.
E-mail: maczelka.arpad@oszk.hu

